

השליבים:

א. השם מינה את ירמיהו לנביא.

ב. ירמיהו מתנגד לקבלת התפקיד, מביע חשש מקבלת תפקיד זה ומנסה להתחמק ממנו. ירמיהו מצטנע ואומר שאין לו את הכשרונות שדרושים לנביא "אהה..ה' הנה לא ידעתי דבר". בנוסף אומר שהוא צעיר מדי "וחסר ניסיון" כי נער אנוכי

דו השיח בין ירמיהו להשם עובר התפתחות. בהתחלה ירמיהו מתפרץ בצורה ספונטאנית - "אה הא! לא ידעתי דבר!" אבל אח"כ הוא עונה לשאלות של ה' לגבי המראות וההתפתחות הזאת מסמלת את המעבר בין ירמיהו כאדם לירמיהו כשליח

ג. השם מבטל את טענותיו של ירמיהו, כופה עליו את הנבואה "אל תאמר אנכי כי על כל אשר אשלחך תלך". ירמיהו בתגובה אומר: "הנה לא ידעתי דבר", השם עונה: "ואת כל אשר אצווך תדבר", השם ישים בפיו של ירמיהו את דבריו, כלומר ישמש כדוברו של הקדוש ברוך הוא.

ד. השם מוסיף דברי עידוד: "אל תירא מפניהם כי איתך אני להצלך", כלומר, אל תפחד כי אני איתך כדי להציל אותך.

ה. מתן אות להיותו נביא: מכאן ואילך השם שם את דבריו בפי ירמיהו "וישלח ה' את ידו ויגע על פי ויאמר השם דברי בפוך".

התפקידים שהוטלו על ירמיהו כנביא:

"ראה הפקידתיך היום הזה על הגויים ועל הממלכות", נתתי בידך את הסמכות לנבא על הגויים והממלכות.

המראות שראה ירמיהו לאחר ההקדשה:

המראה הראשון: השם מראה לירמיהו מקל של עץ שקד ושואל אותו מה הוא רואה ירמיהו אומר לו עץ שקד. לאחר מכן השם מראה לירמיהו ענף ערום (בלי עלים) שקשה לזהות מאיזה עץ ירמיהו מזהה שזהו מעץ השקד.

משמעות המראה הראשון, השם ממחר ומזדרז לקיים את הנבואות ששם בפי ירמיהו.

מראה שני: ירמיהו רואה סיר בישול שמתחתיו אש, הסיר מורתח ומעלה אבל והוא פונה לכיוון צפון.

משמעות המראה השני: המראה מראה לנביא מהי אותה נבואה שהשם ממחר לקיים - הפרועניות שתפתח מכיוון צפון.

דברי השקר הם:

דברי השקר הם שבית המקדש נצחי ויכול להגן על ישראל אם יחטאו ומי שאומר אותם הם בני ישראל.

הנביא רואה בהם דברי שקר כיוון שבית המקדש לא יגן על החוטאים ויגן רק אם יהיו רואיים מבחינה מוסרית. בנוסף השם אוניברסאלי ואין לו בית כמו שבני ישראל אומרים ולכן אין לו בעיה להשמיד את בית המקדש.

דרישות העם כדי שיוכלו להמשיך לחיות בירושלים:

על פי פסוק 22: "כי לא דיברתי את אבותיכם ולא צייתם ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח".

כאשר השם הוציא את בני ישראל ממצרים ונתן להם את עשרת הדברות שהם עיקר התורה, העם לא הצתווה שם על מתן קורבנות להשם.

על פי פסוק 23: "שימעו בקולי והייתי לכם להשם ואתם תהיו לי לעם". זוהי נוסחאת ברית שמקדישה את מחויבות העם להשם ולמצוותיו במעמד הר סיני באמצעות עשרת הדברות.

כלומר, קיום טקסי הפולחן לא פסול בעיקרון, אך הפיכת הפולחן למטרה (ולא אמצעי), חוטאת את עיקר הכוונה. ההבדל בין "עולה" ל"זבח" הופכת לחסרת משמעות, אם אין מאחוריה ציית לאל.

חוסר הבנת המטרה הנכונה איננו ענין חדש. הוא נמשך מאז שהשם הוציא את בני ישראל ממצרים. הוא ניסה הרבה פעמים להסביר להם את הטעות הזו, על ידי שליחת נביאים, אך העם העדיף ומעדיף את פלחן הגשמי, ומזניח את האמונה שבלב.

חרבן שילה:

המשכן בשילה נחרב בגלל רוע העם. להשם לא נותרה ברירה, אלא, לעקור את שורש הרע, הוא יהרוס את בית המקדש המסמל את דת המקדש. על ממלכת יהודה נגזר אותו עונש שנגזר בעבר על ממלכת ישראל (זרע אפרים) = חורבן וגלות.

כדאי לשים לב לשימוש במלה המנחה **ע.ש.ה** (פס' 10 – 15) כרמז לעקרון הענישה "מידה כנגד מידה". אתם **עשיתם** ואני (השם) **אעשה**.

הוא מזהיר אותם בכך שאומר להם שלמרות שזה מקום השם הדברים מכעיסים אותו ואם צריך הוא ישליך אותם מעל פניו כמו שעשה לאחים שלהם משבט אפרים (יהרוס את המקדש של עצמו אם צריך).

מעשי העם בערי יהודה ובחוצות ירושלים:

על פי פסוק 18: "הבנים מלקטים עצים והאבות מבערים את האש והנשים לשות בצק עשות כונים מלכת השמים והסך נסכים להשם אחרים למען הכעסני".

זהו פולחן משפחתי, בפולחן זה נאפים מאפים בצורת כוכב, עוגיות אלה נאפות לכבוד האלה האשורית והבבלית "מלכת השמים". פולחן "מלכת השמים" הוא חלק מפולחן גורמי השמים שהיה נהוג באשור.

זוהי סוג של עבודת אלילים של בני ישראל שנעשית לדעת ירמיהו בכוונה על מנת להכעיס את השם "למען הכעסני".

מידה כנגד מידה:

השם אומר כי התנהגותם של בני ישראל העובדים את האלילים איננה מכעיסה אותו אלא אותם בעצמם. לא רק כעס תביא עליהם עבודת האלילים הזו אלא גם בושה, כמו שכתוב: "למען בושתי פניהם".

השקפת ירמיהו על הפולחן:

ירמיהו טוען שהשם לא ציווה עליהם להקריב עולה וזבח כשהוציאם ממצרים, אך בשמות י"ב פסוקים 5-9 ובויקרא א' פסוקים 2-3 וכן במקורות נוספים ניתן לראות שהשם כן ציווה עליהם להקריב קורבנות. ההסבר לסבירה זו שירמיהו מגזים בכוונה כדי להעצים את דבריו, ירמיהו אומר דברים אלה כדי להדגיש את המסר שהקורבנות אים העיקר אלא לשמוע בקול השם כפי שטוען בפסוק 23 בפרק ז' וכן עיקר המצוות הם בעשרת הדברות ולא בהקרבת קורבנות.

ירמיהו אומר לעם ישראל שהם יכולים להוסיף את בשר העולות לבשר הזבחים ולאכול הכל, כי השם איננו זקוק לקורבנות. בנוסף לכך, השם כלל לא ציווה את בני ישראל להקריב קורבנות.

ירמיהו מבליט מצוות מוסריות וממעית בחשיבותן של מצוות פולחניות:

דרישתו של ירמיהו לקיום את כל מצוות התורה ובראש ובראשונה לשים את הדגש על המצוות החברתיות כי רק אז יגן האל עליהם, כיון שקודם יהיה אדם לפני התורה והמצוות. ירמיהו שם את עשרת הדברות לפני מצוות פולחניות כמו הקרבת קורבנות והעליה לרגל, מצוות אלו לא יכפרו על עבירה על עשרת הדברות ועל המצוות המוסריות.

נקודות דימיון ושוני בין פסוק 24 לפסוק 26:

(פס' 24) וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא הִטּוּ אֶת אָזְנָם וַיִּלְכוּ בְּמַעֲצוֹת בְּשָׁרְרוֹת לְבָם הֲרַע וַיְהִי לְאַחֹר וְלֹא לְפָנִים:

(פס' 26) וְלֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת אָזְנָם וַיִּקְשׁוּ אֶת עֲרָפָם הֲרַעוּ מֵאֲבוֹתָם:

הדימיון הוא שבשני הפסוקים מדובר על חוסר המשמעת של בני ישראל ועל כמה שהם עם "קשי עורף".

השוני הוא שבפסוק 24 מדברים על כך שהעם הוא עם קשה עורף ובפסוק 26 ירמיהו אומר שהעם בדור שלו יותר קשה עורף מהדורות הקדומים.

תלונת הנביא להשם בתחילת הפרק (י"ב):

בפרק י"ב 6-1 פונה ירמיהו בתלונה להשם כשופט צדק שמנהיג את העולם עפ"י אמות הצדק - איך יתכן שהרשעים, אנשי עירו, מבטיחים וטוב להם והוא, הצדיק, נרדף ורע לו? זו שאלה של רשע וטוב לו וצדיק ורע לו.

פס' 1-4: תלונת הנביא

פס' 1: ירמיהו פותח בעובדה שה' הוא שופט צדק ואין על כך ויכוח - כשהוא ידון איתו על עניין משפטי כלשהו - ה' תמיד יהיה צודק. אבל למרות העובדה הזאת, ירמיהו בכל זאת רוצה לטעון כנגד ה'. הפנייה היא בגוף שני והדבר מראה על הקרבה שהוא חש לה'. הוא טוען נגד צורת הנהגתו של העולם: "מדוע דרך רשעים צלחה?"

שלו כל בוגדי בגד?" (שלו=שלווה) - תקבולת כיאסטית.

פס' 2: הרשעים מדומים כאן לעץ שמעמיק את השורשים שלו וכמו כן עצים שגם עושים פירות (יש להם המשכיות). המטפורה לעץ בדר"כ נהוגה לגבי הצדיקים. כאן יש היפוך למטפורה - ירמיהו מבקר את דרך שליטתו של ה' בעולם. מזכירים את ה' ומתפללים אליו אבל ה' רחוק מרגשותיהם. (הכליות = מקום מושב הרגשות והמחשבות)

פס' 3: בתחילת הפסוק ישנה ו' הניגוד. יש כאן קשר ניגודי בין פסוק 2 לפסוק 3. בפס' 2 מתוארים הרשעים ובפסוק זה ירמיהו - הצדיק. ה' מבחין בין רשע לבין צדיק ולכן ירמיהו מבקש ממנו:

"התיקח כצאן לטבחה והקדישם ליום הרגה" - ירמיהו מבקש לנתק את הרשעים מהעם או מהחיים, כמו שמנתקים צאן מהעדר כשהוא מובל לשחיטה.

ירמיהו משתמש בדימוי של צאן שמובל לטבח כיוון שהוא מדמה את עצמו לכבש חסר אונים שמובל לטבח (י"א 19) - יש כאן עיקרון של ענישה של מידה כנגד מידה.

פס' 4: הרשעים מזיקים לארץ כולה. בעקבות חטאיהם ה' מעניש קולקטיבית את כולם ובגללם הארץ כולה סובלת.

הסיבות האישיות של ירמיהו להצגת תלונתו בפני השם:

קיים מאבק בין האדם לנביא. האדם שבו מתקומם נגד הנביא שבו: "ואמרתי כי לא אזכרנו ולא אדבר עוד בשמו, והיה בלבי כאש בוערת עצור בעצמותי ולא אוכל" (ירמיה כ' 9). בקטעים האלה של וידוי, מצטייר ירמיהו כאדם רגיש שסובל מניכור חברתי ומרדיפות קשות בשל השליחות האלוהית שהוטלה עליו. ירמיהו מוצא פורקן מהסבל הזה ע"י הפנייה לאל.

הצלחת הרשעים והענשתם במטפורות:

פס' 2: הרשעים מדומים כאן לעץ שמעמיק את השורשים שלו וכמו כן עצים שגם עושים פירות (יש להם המשכיות). המטפורה לעץ בדר"כ נהוגה לגבי הצדיקים. כאן יש היפוך למטפורה - ירמיהו מבקר את דרך שליטתו של ה' בעולם. מזכירים את ה' ומתפללים אליו אבל ה' רחוק מרגשותיהם. (הכליות = מקום מושב הרגשות והמחשבות).

פס' 3: בתחילת הפסוק ישנה ו' הניגוד. יש כאן קשר ניגודי בין פסוק 2 לפסוק 3. בפס' 2 מתוארים הרשעים ובפסוק זה ירמיהו - הצדיק. ה' מבחין בין רשע לבין צדיק ולכן ירמיהו מבקש ממנו: "התיקח כצאן לטבחה והקדישם ליום הרגה" - ירמיהו מבקש לנתק את הרשעים מהעם או מהחיים, כמו שמנתקים צאן מהעדר כשהוא מובל לשחיטה.

ירמיהו משתמש בדימוי של צאן שמובל לטבח כיוון שהוא מדמה את עצמו לכבש חסר אונים שמובל לטבח (י"א 19) - יש כאן עיקרון של ענישה של מידה כנגד מידה.

פס' 4: הרשעים מזיקים לארץ כולה. בעקבות חטאיהם ה' מעניש קולקטיבית את כולם ובגללם הארץ כולה סובלת.

תלונת הנביא כלפי השם:

בפרק זה מתואר מצב של שבירה. ירמיהו נשבר, הוא לא רוצה לנבא עוד אך מסתבר שהנבואה גוברת עליו. הוא לא יכול נגדה.

ירמיהו לא יכל להמנע מלהשמיע את דברי השם:

בחלק הראשון של פס' 9, הנביא מעיד על עצמו שאינו רוצה להמשיך לנבא את נבואות השם. אך אינו יכול שלא לנבא מכיוון שהנבואה בוערת בתוכו. שורפת את עצמותיו - יש כאן דימוי, הנביא מדמה את הנבואה לאש, ששורפת לו את הגוף. כאש בוערת בעצמותי.

בחלק השני של פס' 9, הנביא מעיד שהוא עייף מלסבול ונלאתי כלכל ולא אוכל.

תגובת השומעים על דברי השם שירמיהו משמיע:

בפס' 10, מתייחס הנביא לתוכנית של החברים שלו. אנוש שלומי, כלומר - אנשי שלומי, החברים שרוצים בטובותיו. הם מתכוונים לגרום לו למעוד, ליפול. לתפוס אותו בדבר שקר, כדי לנקום בו.

לפי כל ניתן לראות שהשומעים על הנבואה לא אהבו את הנבואה של השם כיון שהם רוצים לנקום בירמיהו על השמעת הנבואה.

יחס חבריו של ירמיהו לדברים ובקשת ירמיהו מהשם:

בפס' 10, מתייחס הנביא לתוכנית של החברים שלו. אנוש שלומי, כלומר - אנשי שלומי, החברים שרוצים בטובותיו. הם מתכוונים לגרום לו למעוד, ליפול. לתפוס אותו בדבר שקר, כדי לנקום בו.

פס' 11 - שינוי במצב הרוח של ירמיהו - התרוממות רוח, אמונה בהשם: - והשם אותי כגיבור עריץ - הנביא ירמיהו מדמה את עצמו לגיבור חזק בזכות השם. זה מעיד על אמונתו של הנביא בהשם. -על כן רדפי יכשלו ולא יכלו - רודפי = אויבי הנביא. כל האויבים, הרודפים של הנביא, לא יצליחו להכשילו. -בושו מאוד כי לא השכילו - הרודפים של ירמיהו יתביישו, כי השם יכשיל אותם. זאת אומרת, הם לא יצליחו בנסיונם להפיל את הנביא. -כלימת עולם לא תשכח - כלימה=בושה. מעשיהם של הרודפים, יהפכו לבושה לנצח.

פס' 12 - בפס' 12, ירמיהו מבקש מהשם לבחון, לראות, לחקור את הצדיקים, לראות את מחשבותיהם ואחרי שהשם יבדוק - הוא מבקש את נקמתו של האלוהים.

פס' 13 - שירו להשם הללו, את השם. כי הציל נפש אביון מיד מרעים - הנביא מבקש שישירו להשם ויהללו אותו כי הציל את ירמיהו הסובל מידי אויביו הרוצים לגרום לו רע.

ירמיהו מקלל את יום היוולדו:

פס' 14-18 - קינת ירמיהו: ירמיהו מגיע בפס' אלה לשיא ייאושו: תחושת ההקלה ממקודם אינה יציבה. זו מתחלפת למצב רוח רע בגלל אירועי החברה הסובבת אותו. הוא מקלל שני גורמים: את יום הולדתו. את האיש שבישר לאביו על הולדתו. ירמיהו מקלל דווקא את המבשר כי: מפנה את קללתו למישהו אנונימי. זו קללה דימיונית והיא ביטוי רגשי לסבלו.

הקללה למבשר: זוהי קללה חמורה מאוד. ירמיהו מקלל את המבשר כי לא הרג אותו עוד בהיותו ברחם אימו. מהי הקללה? הוא מאחל לו את גורל סדום ועמורה - הוא מאחל למבשר שיקבל חורבן והרס ושהשם לא ירחם עליו. הוא מאחל לו זעקות של נפגעים וקולות צבא משחית.

המת בפרק כ"ב:

רקע היסטורי:

יאשיהו מלך יהודה נהרג בקרב מגידו מול פרעה נכה ב-609 לפנה"ס ועם הארץ ממליך את בנו השני, יהואחז, אבל פרעה נכה הורידו מכס שלטונו כעבור שלושה חודשים. פרעה ממליך את יהויקים שמחליט למרוד בבבל. נבוכדנאצר מגיע ליהודה עם הצבאות שלו ובמהלך המצור יהויקים מת ואז מומלך בנו יהויכין. יהויכין מולך 3 חודשים ואז הוא נכנע לצבא הבבלי ומוגלה יחד עם כל משפחתו והאליטה. זוהי גלות יהויכין - 597 לפנה"ס.

על פי פסוק 10:

ירמיהו אומר כאן לעם כי אין לו מה לבכות על המתים, אלא על אלה שהלכו לגלות ולא יחזרו. צריך לבכות על כך שיהודה משועבדת למצרים שעושה בה מה שהיא רוצה.

התנהגות המלך כלפי העובדים הבונים את ביתו:

המלך בונה לעצמו בית גדול ומפואר אך לא משלם שכר לעובדים. מעיד על יחס של זלזול, חוסר הערכה וחוסר אכפתיות.

פעולותיו העיקריות של האב המוזכר בפסוק 15:

"התמלוך כי אתה מתחרה בארץ?! " אתה חושב שלמלךך משמעותו להתחרות בראוותנות?!
לאחר מכן ירמיהו אומר כי לאביו של המלך היה טוב כיוון שהוא עשה משפט צדק ודן דין עני ואביון.

עקרון המידה כנגד מידה בין פסוק 17 לפסוק 19:

העונש שמוטל על יהויקים הוא שלא יספדו לו פשוטי העם וכמו כן לא יספדו לו גם כמו שסופדים לראשי העם. כמו כן, הוא ייקבר כמו בהמה רחוק משערי ירושלים - שיא ההשפלה. לפי מלכים ב' כ"ד 6 ולפני יחזקאל י"ט 9 - נבואה זו לא מתממשת, לא כל דבר שנביא אמת אומר מתממש אחד לאחד.

נבואתו של חנניה והניגודיות לנבואתו של ירמיהו:

פתיחת הפרק היא בתאריך נבואתו של חנניה, שנאמרה בשנה הרביעית (1) למלכות צדקיהו (593 לפנה"ס), שהחל למלוך לאחר גלות יהויכין (597 לפנה"ס) נבואת חנניה היא תשובה לנבואת ירמיה בפרק הקודם ונוגדת אותה. את דברי נבואתו השמיע ירמיה בפרק הקודם לפני הכהנים והעם בבית המקדש, כשמוטות העול על צווארו, הממחישים את השעבוד לבבל שיתמשך זמן רב. העול הוא מצג סמלי המשמש כאמצעי עזר לנביא להרשים את הצופים.

חנניה יוצא נגד דברי הנביא וגם הוא אומר את דברי נבואתו לפני הכהנים והעם ובנוכחות ירמיה. בנבואתו בפסוקים 2-4 מנבא חנניה בשם השם שהשם ישבור בקרוב את "עול מלך בבל" (2), כלומר, יסיר את עול השלטון של מלך בבל מעל יהודה, ו"בעוד שנתיים ימים" יושבו מבבל לירושלים "כלי בית ה' (3), המלך יהויכין ("יכניה", 4) ושאר הגולים שגלו עמו לבבל המכונים "גלות יהודה" (4).

"כלי בית השם" (3) הם אוצרות המקדש, אוצרות בית המלך וכלי הזהב שעשה שלמה המלך בבית המקדש. כלים אלה נלקחו על ידי מלך בבל מן המקדש בירושלים בגלות יהויכין (מלכים ב' כד 13).

תגובת ירמיהו על דברי חנניה:

למרות שנבואת חנניה נוגדת את נבואת ירמיה מביע ירמיה משאלה שנבואת חנניה תתקיים: "אמן, כן יעשה ה' יקם ה' את דברך" (6). הלוואי שיקיים ה' את דברי נבואתך על נפילת בבל ועל שיבתם במהרה של כלי המקדש וגולי יהודה מבבל.

ירמיה מביע משאלה זו משום שנבואת חנניה היא נבואת נחמה המיטיבה עם העם ואהבת העם חשובה לו יותר מיוקרתו הפרטית. יתכן שירמיה נטה להאמין שחנניה נביא אמת גם משום שלא היה ידוע כנביא שקר, וגם משום שהיה אדם הגון מבחינה מוסרית.

למרות זאת בפסוקים 8-9 מפקפק ירמיה אם נבואת חנניה נבואת אמת.

בפסוק 8 טוען ירמיה כי נביאי אמת אשר היו לפניו (כמו עמוס, הושע, ישעיה) שילבו בנבואתם דברי פורענות: "למלחמה ולרעב ולדבר" (8). וזאת כדי לאיים על העם כדי שיחזור בתשובה. אין כל הכרח שתתקיים נבואת הפורענות שלהם, אם ישובו מדרכם הרע תתבטל נבואת הפורענות.

ואילו נבואת חנניה היא נבואת נחמה בלבד וחסר בה יסוד התוכחה והפורענות המאפיין נביא אמת. לכן, נבואתו מוטלת בספק.

הקריטריון המבדיל בין נביא אמת לבין נביא שקר:

כיצד ניתן לדעת אם נביא מסוגו של חנניה הוא נביא אמת? (9) "בבוא דבר הנביא" – כאשר תתממש נבואתו, רק אז "יוודע הנביא אשר שלחו ה' באמת".

קריטריון להבחנה בין נביא אמת לנביא שקר.

כיצד מבחינים בין נביא אמת לנביא שקר? – הקריטריונים לזיהוי נבואת אמת

בתורה מופיעים שני מקורות בהם יש התייחסות לנושא זה:

1. חוק הנביא - דברים י"ח 18-22 -

מבחן ההתגשמות

על-פי דברים י"ח נביא אמת הוא נביא שה' שלח אותו ושדברים יתגשמו בעתיד. ואלו נביא שקר הוא נביא שה' לא שלח אותו, אבל הוא מנבא בשם ה' כאלו ה' שלחו. לפי פס' 21 – 22 אם דברי הנביא לא מתקיימים, הרי שמדובר בנביא שקר, ועונשו של נביא שקר הוא עונש מוות.

2. דין נביא מסית - דברים י"ג 1-6 –

נביא מסית הוא נביא המסית לעבודה אלילית בתוכן הנבואה. ומכיוון שלא יתכן שה' רוצה שהעם יעבוד עבודה זרה, משמע שנביא כזה הוא נביא שקר.

עונשו של חנניה ועקרון הענישה:

הפועל מן השורש של"ח משמש מילה מנחה בפסוקים 15-16. באמצעות הפועל מבטא המחבר את חטאו ואת עונשו של חנניה, נביא השקר. בפס' 15 מציין הפועל את חטאו של חננייה שהתחזה לשליח ה' וה' לא שלחו: "לא שלחך ה'", לפיכך עונשו הוא שה' ימיתו, ועונשו זה מבטא גם כן בפועל מן השורש של"ח: "הנני משלחך מעל פני האדמה". (פס' 16). השימוש בפועל מנחה זה מבטא גם ענישה בעיקרון מידה כנגד מידה.